

AMINTIRI DESPRE PROFESORUL, ISTORICUL ȘI ACADEMICIANUL ȘTEFAN PASCU

Mihail M. ANDREESCU¹

ABSTRACT: In this paper I'm going to present my personal experience when I met acad. Ștefan Pascu for the first time, during a summer school conference about Romanian history, organized by the Society of Historical Sciences from Romania, whose president was acad. Ștefan Pascu, held in Cluj-Napoca, in 1988. I consider that the several memories about acad. Ștefan Pascu represent a pious homage to his personality.

KEYWORDS: acad. Ștefan Pascu, memory, history, historian, homage

Despre Ștefan Pascu, în calitatea sa de istoric, am auzit de timpuriu de la tatăl meu care îmi vorbea despre el foarte elogios, comparându-l cu marii istorici – A.D. Xenopol și N. Iorga.

Ulterior aveam să întâlnesc destul de des numele profesorului clujean pe diverse manuale și studii tipărite până în 1987. În ce privește impresia deosebită despre acesta ea se amplificase după ce prin 1978, după dispariția profesorului și academicianului Constantin C. Giurescu, academicianul Ștefan Pascu – membru corespondent al Academiei din 1963 și membru titular din 1974² – era considerat de profesorii Facultății de Istorie din București și nu numai ca fiind ultimul mare istoric român în viață care ar mai fi putut realiza sinteze de istorie a românilor, așa cum realizaseră și alți istorici anterior. Toate aceste aprecieri ca și multe dintre lucrările sale, pe care le studiasem în perioada studenției și care mi-au fost de folos și mai târziu, m-au făcut să doresc tot mai mult să-l cunosc personal pe istoricul despre care auzisem atâtea lucruri minunate. Dorința avea să mi se împlinească într-un mod mai puțin obișnuit.

1 Profesor univ. dr. (istorie), membru asociat al Diviziei de Istoria Științei a CRIFST al Academiei Române

2 Ștefan Pascu, *Istoricul Academiei Române. 125 de ani de la înființare*, Editura Academiei, București, 1991, p. 288.

*
* *

În vara anului 1988, prin iulie, cursurile de vară ale Societății de Științe Isatorice din România – al cărui președinte era academicianul Ștefan Pascu și al cărui membru eram și eu – s-au desfășurat la Cluj-Napoca, organizându-se excursii de studii în toată Transilvania. Amfitrionul acestei activități era profesorul Ștefan Pascu, pe atunci și rector al Universității „Babeș-Bolyai”. Așa cum se obișnuia de mai multă vreme cursurile erau deschise printr-o conferință ținută, de regulă, de conducătorul Societății de Științe Istorice, iar în zilele următoare erau prevăzute simpozioane științifice, dezbateri metodice și alte activități. Și acum lucrurile s-au desfășurat după același tipar.

În dimineața zilei de 15 iulie, în Aula Universității cei peste 100 de participanți așteptau sosirea profesorului care avea să vorbească despre Marea Unire din 1918. După orele 10,00, conform programului anunțat, în aulă a intrat un bărbat de statură mijlocie spre înaltă, cu părul cărunt, cu o privire severă și sfredelitoare, însoțit de o suită de profesori mai tineri și doctoranzi, cei mai mulți făcând parte din colectivul profesoral al Facultății de Istorie din Cluj-Napoca, pe atunci doar asistenți și lectori, care ulterior au ajuns profesori și miniștri, așa cum a fost cazul profesorului Liviu Maior. De la București veniseră de asemenea câțiva profesori universitari tineri, care făceau parte din conducerea Societății de Științe Istorice din România și câțiva mai în vârstă, care-l cunoșteau bine pe profesorul Ștefan Pascu.

Înainte de a continua este cazul să precizez că în vara anului 1967, cu ocazia unei participări la o tabără de creație a elevilor și studenților, lângă Pietroșița în județul Dâmbovița, am intrat în posesia mai multor cărți vechi și reviste, printre care se aflau numere din „Caransebeșul Românesc”, „Banatul Liber”, „Revista Lugojului”, editate în anii 1919–1921 și în care erau înserate mărturiile cutremurătoare ale atrocităților comise de sârbi în timpul luptei pentru Banat – și România și Serbia doreau anexarea întregului Banat –, chiar sub ochii generalului francez Sarrail care, chipurile, venise să medieze între sârbi și români, dar care trecea cu vederea excesele sârbilor. Ca să fie mai clar, în revistele amintite se relatau fapte care vor fi aidoma celor ce aveau să se pe treacă 85 de ani mai târziu, cu prilejul războaielor privind secesiunea fostei Iugoslavii și care produc efecte și astăzi.

Cum materialele din revistele amintite – inclusiv documente oficiale pu blicate acolo, scrisori și mărturii – mă marcaseră și le cercetasem pe îndelete, am cerut părerea foștilor mei profesori, participanți la cursuri, dacă este oportun să cer posibilitatea unei intervenții pe marginea conferinței anunțate și anume „Făurirea statului național unitar român”, eveniment de la care urmau să se împlinească în decembrie 70 de ani. Îmi amintesc de faptul că atât profesorul Ioan Scurtu cât și profesorul Constantin Bușe, după ce m-au privit și m-au ascultat cu atenție, m-au sfătuit să fiu cu băgare de seamă deoarece profesorul Ștefan Pascu era foarte orgolios, nu doar autoritar. Am răspuns că am studiat foarte bine cazurile relatate în revistele amintite – câteva numere le aveam la mine – și că, în funcție de conținutul expunerii, voi cere voie să vin cu unele precizări și completări.

După ce profesorul Ștefan Pascu și-a ținut expunerea într-o tăcere absolută, deși sala era plină, la sfârșit a întrebat dacă sunt întrebări și dacă cineva dorește să mai spună ceva pe margine expunerii. Cum nimeni nu se oferea să întrebe sau să spună ceva, am ridicat mâna și profesorul mi-a dat cuvântul. M-am prezentat – pe atunci eram profesor în învățământul preuniversitar bucureștean – și l-am rugat să-mi permită să vin cu unele completări și exemplificări la cele relatate de către domnia sa.

Foarte surprins de „îndrăzneala” mea, m-a sfredelit cu privirea și zâmbind condescendent s-a adresat sălii râzând: „*Ei bine! Hai să vedem ce completări poate să ne aducă tânărul profesoraș de la București, care se arată atât de curajos!*”. O parte a sălii – este vorba despre clujeni și ardeleni, inclusiv profesorii facultății și doctoranzii prezenți – a început să râdă la aprecierile malițioase ale profesorului.

Deși, mărturisesc, mă simțeam oarecum umilit de o atare comportare din partea unei personalități așa de mari și care mă dezamăgea crunt, m-am ambiționat și fără să-mi trădez emoțiile mi-am susținut „completările” vreme de circa un sfert de oră. După ce am început să vorbesc și am trecut repede la exemplificări și trimiteri la revistele amintite, pe care le-am și prezentat, în aula s-a lăsat o liniște deplină iar spre surprinderea mea foarte plăcută profesorul asculta și-și făcea chiar unele însemnări.

În timpul expunerii, fiind înconjurat de foștii mei profesori de la facultate, simțeam că și aceștia erau nu doar atenți, ci și foarte emoționați, dar și surprinși de cele relatate de mine și mai ales de stăpânirea de sine de care am dat dovadă în acele momente.

Când am terminat de prezentat amănunțele pe care doream să le evidențiez, după câteva momente de tăcere profesorul a început să aplaude și s-a ridicat în picioare, spre surprinderea întregii aule. Toată sala a izbucnit atunci în aplauze. La sfârșit profesorul Ștefan Pascu mi s-a adresat pe un cu totul alt ton, care m-a făcut să fiu mândru de faptul că eram absolventul Universității din București în confruntarea cu profesorii de la Cluj, știută fiind rivalitatea dintre cele trei centre universitare de pe atunci: București, Cluj-Napoca și Iași.

Domnia sa a spus atunci: „*Țin să mulțumesc din suflet tovarășului profesor Mihail Andreescu, care ne-a surprins plăcut cu precizările domniei sale și țin să adaug că multe dintre cele relatate nu-mi erau cunoscute și le voi folosi în viitor ca atare!*”. A fost pentru mine și pentru bucureștenii un adevărat triumf și după aceea profesorii clujeni și transilvănenii participanți la cursuri m-au privit cu respect și simpatie și au ascultat cu atenție toate intervențiile făcute de către profesorii veniți de la București, opinia lor despre aceștia modificându-se radical. Desigur că am oferit profesorului Ștefan Pascu revestele pe care le aveam cu mine și domnia sa mi-a strâns mâna în fața tuturor, moment care a valorat mai mult decât o diplomă sau un premiu, cel puțin pentru mine.

De atunci raporturile mele cu profesorul Ștefan Pascu au fost deosebit de calde. Domnia sa m-a întrebat, în timpul cât s-au desfășurat cursurile de vară, de unde sunt, ce știam despre el și ce lucrări ale sale îmi erau cunoscute, fiind mirat că primul care îmi spusese de el a fost chiar tatăl meu, care nu avea pregătire umanistă ci era finanțist, dar preocupat de cultură și la curent cu multe lucrări și evenimente din perioada interbelică și după aceea. De asemenea, cu prilejul excursiei de studii prin orașele Transilvaniei, Banatului și Crișanei mi-a oferit posibilitatea de a-mi etala cunoștințele istorice. Cu încrederea în mine consolidată după succesul avut, cunoscând foarte bine operele marilor istorici și ale profesorului Ștefan Pascu, am reușit să captez atenția colegilor și să mă bucur de aprecierea lor, mai ales că însuși profesorul era cel care dădea tonul unor atari aprecieri. Eram fericit și de faptul că profesorii mei de la facultate, prezenți la cursuri, erau mândri de mine și chiar m-au acceptat în cercul domniilor lor, legăturile cu ei menținându-se peste ani, mai târziu ajungând chiar coleg de catedră cu unii dintre ei, atât la Facultatea de Istorie a Universității din București cât și în cadrul Universității „Spiru Haret”, tot la o facultate de istorie și arhivistică.

La sfârșitul cursurilor de vară raporturile mele cu profesorul și academicianul Ștefan Pascu erau foarte bune și ele s-au păstrat nealterate peste ani. Ne vedeam cu plăcere ori de câte ori domnia sa venea prin București și în timpul discuțiilor purtate avea grijă mereu să se intereseze de activitățile mele, de preocupări și mai ales de lucrările elaborate ori în curs de elaborare, încurajându-mă în demersurile mele, chiar dacă acestea nu coincideau cu preocupările domniei sale și cu proiectele în desfășurare. Am regretat că nu am putut colabora la nici unul dintre aceste proiecte – este vorba despre volumele de *Istoria militară a poporului român*, și de *Istoria românilor*, vol. II, lucrări coordonate de către domnia sa.

În 1992 la Brașov, tot cu ocazia unor cursuri de vară ale Societății de Științe Istorice, mi-a oferit una dintre ultimele lucrări ale domniei sale *Istoricul Academiei Române*, apărută cu prilejul aniversării a 125 de ani de la înființarea Academiei Române.

După această dată l-am mai întâlnit de câteva ori până în 1994, după care domnia sa s-a retras la Cluj-Napoca, unde și-a găsit și sfârșitul într-o ipostază de marginalizare și chiar denigrare din partea societății, așa cum s-a întâmplat din nefericire și cu alte personalități cultural-științifice și politice ale României după 1989.

Profesorul, istoricul și academicianul Ștefan Pascu merită din plin recunoașterea meritelor care i se cuvin, atât ca om de știință cât și ca pedagog și șlefuitor de personalități științifice cu care România de astăzi se poate mândri, dacă nu ar avea alte preocupări de natură mai ales politică și mai puțin științifică și culturală. Nu ne îndoim însă că operele sale vor dăinui și vor continua să servească de călăuză cercetătorilor mai tineri care, preocupați de istoria Transilvaniei, vor avea neapărată nevoie de cercetările și concluziile sale, multe dintre aceste lucrări rămânând unice în sensul că temele nu au mai fost reluate de nimeni și poate nu vor fi reluate prea curând.

Credem că este nimerit aici – desigur că o vor face și alți vorbitori mai pe larg – să amintim contribuțiile sale deosebite la editarea volumelor de documente privind istoria românilor, atât pentru perioada evului mediu cât și pentru perioadele modernă și contemporană și în special perioada în care s-a făurit statul național unitar român, adică „România Mare”.

Cu Ștefan Pascu se stingea ultima generație de istorici care își începușeră activitatea și se afirmaseră în perioada interbelică și care au continuat să lucreze și după război și, în pofida regimurilor politice, își făcuseră

„meseria” și datoria cu mare probitate științifică și multă onestitate, calități de natură să le sporească valoarea ca personalități și perenitatea operelor elaborate de ei. Iată de ce am considerat că aceste amintiri despre cum l-am cunoscut pe profesorul și academicianul Ștefan Pascu pot și trebuie să se constituie într-un pios omagiu adus personalității și valorii sale.